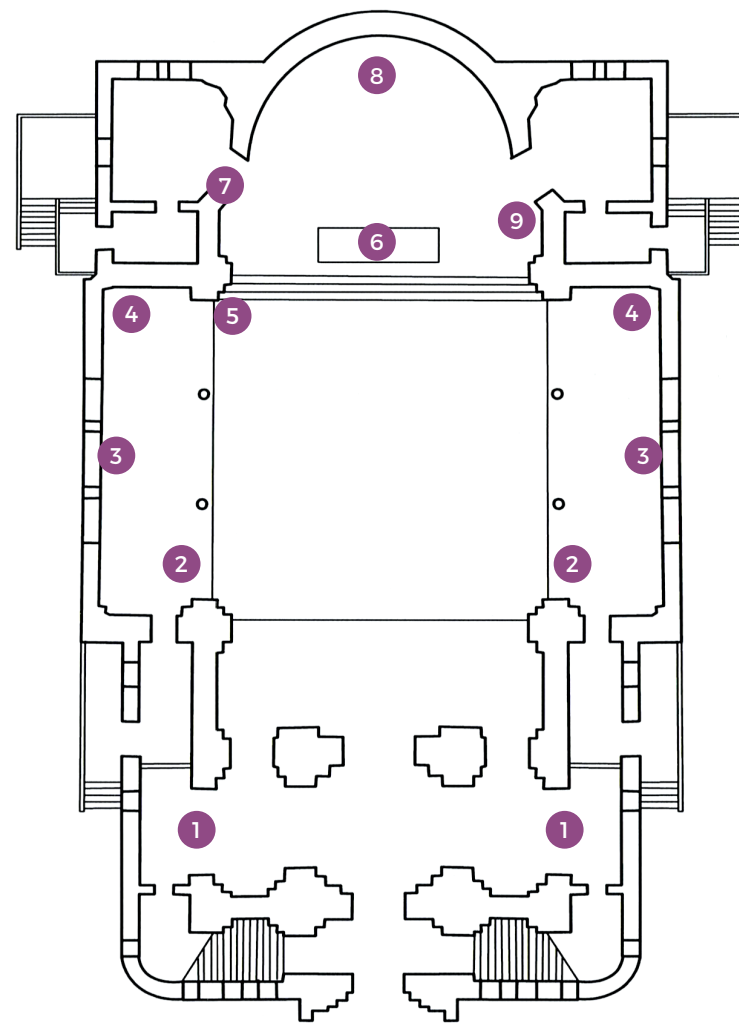
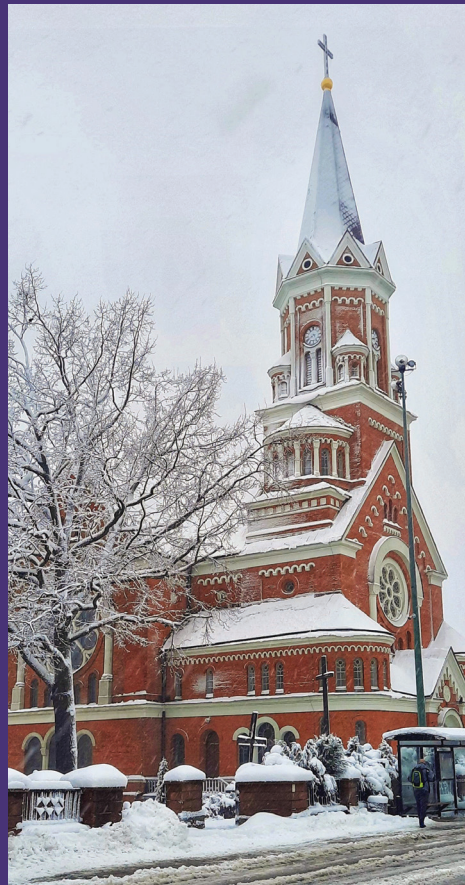

ARCHITEKTURA

Kościół pw. św. Wojciecha był na początku XX wieku nową jakością stylistyczną w białostockiej architekturze. Budowany z funduszy zbieranych głównie wśród zamożnych członków społeczności ewangelickiej, miał podkreślać jej pozycję oraz, przez nowatorski projekt oparty na prestiżowej realizacji łódzkiej, jej odmienność kulturową, narodową i religijną. Do dziś kościół zachwyca monumentalną sylwetką składającą się ze spiętrzonych brył geometrycznych. Zorientowany odmiennie niż stary zbór, zwrócony został reprezentacyjnym frontem do ulicy Warszawskiej. W bocznych elewacjach znajdują się potężne rozety w arkadowych obramowaniach, a całość jest licowana czerwoną cegłą z detalami z szarego piaskowca. Czworoboczną u podstawy, a ośmioboczną w wyższej partii wieżę z iglicą wieńczy krzyż na kuli. Halowe wnętrze składa się z przedsionka, trzech naw i prezbiterium zamkniętego półkoliście absydą. Da się w nim zauważyć elementy wystroju typowe dla świątyń protestanckich, jak empory (czyli balkony), czy duża ambona.

WNĘTRZE

1 KAPLICE zbudowane w latach 90. XX w. na miejscu rozebranych salek katechetycznych, zrealizowane wg projektu białostockiego rzeźbiarza prof. Jerzego Grygorczuka:

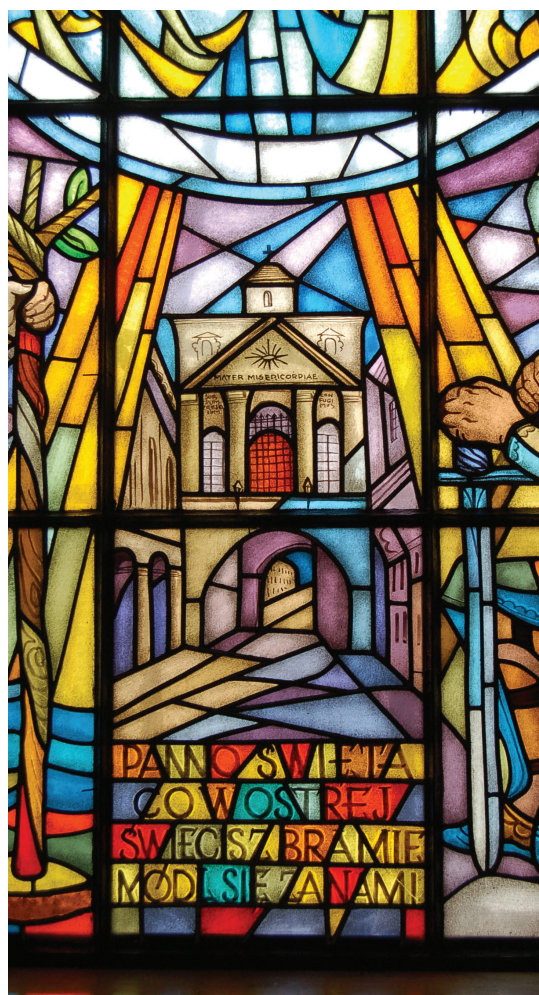
- po lewej stronie Kaplica Katyńska z 1996 r. powstała z inicjatywy Stowarzyszenia „Rodzina Katyńska”. Upamiętnia zbrodnię ludobójstwa dokonaną na polskich oficerach w 1940 roku na terenie Związku Radzieckiego. Na czterech wielkich tablicach w formie żałobnych chórągwi wypisane zostały nazwiska poległych w obozach w Charkowie, Kozielsku, Miednoje, Ostaszkowie i Starobielsku. Kaplicy patronuje Matka Boska Katyńska.
- po prawej stronie Kaplica Martyrologii Narodowej z rzeźbą Chrystusa Frasobliwego i tablicami upamiętniającymi poległych i pomordowanych za wolną Polskę.

2 EMPORY to wsparte na żeliwnych kolumnach wewnętrzne balkony, charakterystyczne elementy wystroju świątyń ewangelickich. Otaczanie wnętrza galeriami umożliwiło zwiększenie widoczności i słyszalności podczas wspólnych modlitw, a także pomieszczenie znacznej liczby osób (w niedziele odbywało się tylko jedno nabożeństwo Słowa Bożego). Na emporach znajdują się ciekawe żeliwne lichtarze.

3 WITRAŻE wykonane przez Halinę Cieślińską-Brzeską.

- po lewej stronie: św. Antoni i jego dzieła (uzdrowienie chorych, jałmużna, płomienne kazania – tak, że świętego słuchały nawet ryby)
- po prawej stronie: adoracja Matki Boskiej Ostrobramskiej i sceny związane z Wilnem (Ostra Brama, św. Kazimierz Królewicz, arcybiskup Romuald Jałbrzykowski)

4 OŁTARZE BOCZNE

- po lewej stronie: św. Antoniego i św. Judy Tadeusza (autorstwa Marka Karpa z Suchowoli) oraz Matki Boskiej Nieustającej Pomocy
- po prawej stronie: Miłosierdzia Bożego, św. Maksymiliana Marii Kolbego, św. Jana Pawła II, Matki Boskiej Częstochowskiej.

W otoczeniu ołtarzy znajdują się liczne wota oraz relikwiarze z doczesnymi szcztakami świętych i błogostawionych.

5 AMBONA z drewna, składająca się kosza i siedmiobocznego baldachimu, zachowana z pierwotnego wystroju świątyni ewangelickiej. Miała niezwykle ważne znaczenie – z niej kapłan głosił Słowo Boże, powinien więc być dobrze widziany i słyszany. Pod amboną znajduje się chrzcielnica projektu prof. Jerzego Grygorczuka.

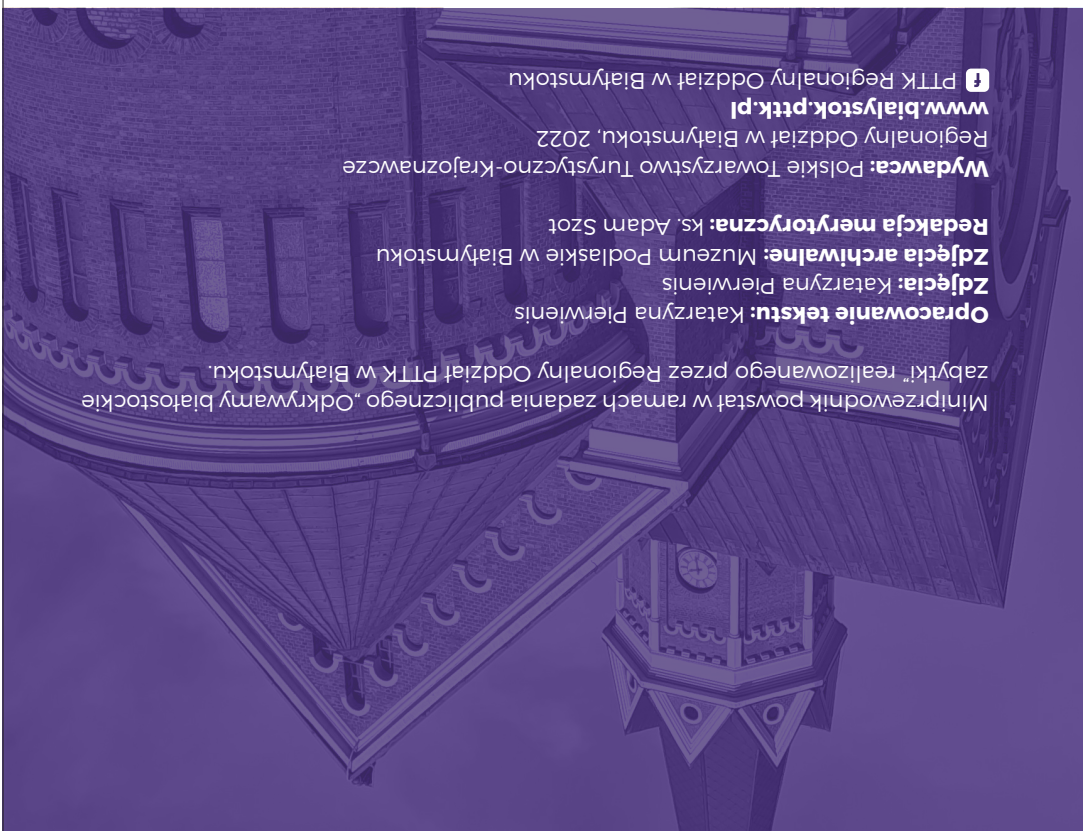
6 OŁTARZ Ofiary z wbudowanym relikwiarzem zawierającym relikwie św. Wojciecha sprowadzone do parafii w 1997 r., przekazane przez Prymasa Polski, kard. Józefa Glempa.

7 PORTRET błogostawionego ks. Michała Sopočki, spowiednika św. Faustyny Kowalskiej, orędownika Miłosierdzia Bożego i kapłana parafii św. Wojciecha w latach 1961-1962. Uroczystość beatyfikacji ks. Sopočki odbyła się w kościele Miłosierdzia Bożego w Białymstoku w dn. 28 września 2008 r.

8 PREZBITERIUM zaprojektowane przez inż. arch. Justynę Zalewską. Malowidła w stylu nawiązującym do sztuki romańskiej wykonane zostały w latach 1998-2000 przez warszawską artystkę pochodzącą z Białegostoku, Kingę Pawełską. W centralnym miejscu widnieje wizerunek świętego Wojciecha, a otaczają go sceny przedstawiające dzieje jego misji do Prusów, męczeńską śmierć i początek kultu. Wcześniej wykonane w latach 1958-1959 przez Józefa Łotowskiego nie zachowały się. Smukłe witraże powyżej przedstawiają polskich świętych. W górnej części absydy znajduje się wizerunek Chrystusa Pantokratora otoczony napisami pochodzącymi z języka starogreckiego: na górze ΙΧΘΥΣ („ichthys”), co oznacza „ryba” i jest akronimem słów zapisanych poniżej: Jezus Chrystus Boży Syn Zbawiciel, ponadto litery alfa i omega.

9 OŁTARZ przechowywania Najświętszego Sakramentu z krzyżem należącym do powojennego wystroju ołtarza głównego.

Współprzewodnik powstał w ramach zadania publicznego „Odkrywamy białostockie zabytki” realizowanego przez Regionalny Oddział PTTK w Białymstoku.

Opracowanie tekstu: Katarzyna Pierwieńis
Zdjęcia archiwalne: Muzeum Podlaskie w Białymstoku
Redakcja merytoryczna: ks. Adam Szot
Wydawca: Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Regionalny Oddział w Białymstoku, 2022
www.bialystok.pttk.pl
 Regionalny Oddział w Białymstoku

KOŚCIÓŁ ŚW. WOJCIECHA BISKUPA I MĘCZENNIKA

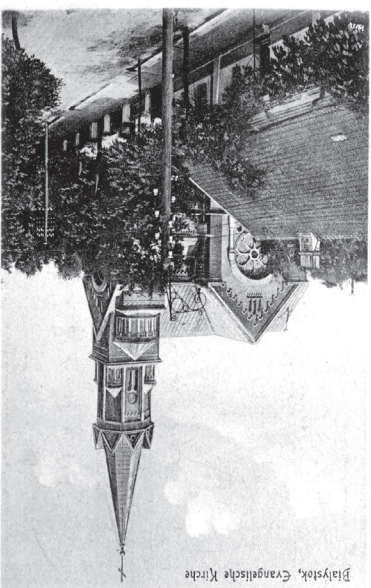
Rzymskokatolicki kościół pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Białymstoku to wspaniały przykład architektury neoromańskiej z początku XX wieku oraz świadectwo wielokulturowej spuścizny miasta, powstał bowiem jako świątynia ewangelicka.

BIAŁOSTOCKA GMINA EWANGELICKA

Początki białostockiej gminy ewangelicko-augsburskiej wiążą się z III rozbiorem Polski i objęciem Białegostoku w posiadanie przez Prusy. Utworzona została wtedy prowincja Prus Nowoschodnich, do której wcielono ziemie białostockie. Do miasta napłynęło wielu urzędników i wojskowych, którzy utworzyli gminę ewangelicką. Formalnie zaczęła ona funkcjonować w 1803 roku. Społeczność ewangelicką rozrastała się wraz z napływem fabrykantów i rzemieślników z terenu Niemiec w czasach rozwoju przemysłu włókienniczego w Białymstoku. Pierwszy zbor ewangelicki i budynki parafialny z mierzakaniem dla mieszkańców utworzono w I połowie XIX w. na terenie dawnego, zrzuwanego browaru Branickich, w miejsc. ko. re obecnie częściowo zajmuje Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku. W 1903 r. proboszczem parafii został pastor Teodor Zirkwitz, który zorganizował szereg zbierania funduszy na budowę nowej świątyni, poświęcił dotychczasową nie zaspokajającą już potrzeb wiernych gminę liczącą pod koniec XIX w. około 4500 osób. Już na początku działalności proboszcz Zirkwitz zastąpił z zaterargu z wadzanymi rosyjskimi o prawo do głoszenia kazania zarówno w języku niemieckim, jak i polskim. Pastor wygrał ten zaterarg dzięki wstawianiu ctwu hrabiny Zoffi Rüdigerowej, co przyniosło mu nową społeczność i polskiej, Teodor Zirkwitz wraz z żoną Ida angażowali się w działalność charytatywną. W 1917 r. powstała przy kościele ochronka dla dzieci, a w 1927 r. przy parafii utworzył pokojowe wspólnoty różnych nacji i wyznań, za co został doceniony i uhonorowany w 1929 r. Złotym Krzyżem Zasługi. Od roku 1920 stopniowo zaczął się podzielać w białostockiej społeczności ewangelickiej. Już wtedy część wiernych sprzeciwiała się propolskiej postawie pastora. Podzielił nasilił się w latach trzydziestych XX w. Gdy w 1958 r. pastor Zirkwitz odszedł na emeryturę, jego następcą został Benno Adolf Kraeter, który miał odmienne przekonania dotyczące asymilacji ewangelickiej społeczności niemieckiej. Parafia i gmina przestały istnieć w 1939 r. gdy większość białostockich ewangelików ewakuowała się do Rzeszy. W trakcie II wojny światowej w świątyni sprawowano nabożeństwa dla żołnierzy niemieckich.

HISTORIA ŚWIĄTYNI

Obecny kościół wybudowano w sąsiedztwie dawnego zboru w latach 1909-1912. Kamień węgielny pod nową, okazałą świątynię pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela poświęcono 31 października 1909 roku. Gmach w modernym historycznym stylu neoromańskim zaprojektował łódzki inżynier Johannes Wende, autor prestiżowej realizacji imponującego kościoła ewangelickiego pw. św. Mateusza w Łodzi. Robotami wykonawczymi zajmowała się firma Johanna Hoppe. W latach 1910-1912 trwało wyposażanie kościoła, m.in. budowa niezachowanego dziś drewnianego ołtarza, montaż organów, żyrandoli oraz żelwnych lichtarzy (te ostatnie prawdopodobnie z białostockiej odlewni Antoniego Wiczorka). Uroczyste poświęcenie świątyni odbyło się w dniu św. Jana Chrzciciela, 24 czerwca 1912 r. i służyła ona ewangelickom do wybuchu II wojny światowej. Po ataku Niemiec na Związek Radziecki, po czerwcu 1941 roku w świątyni odbywały się jeszcze okazjonalne nabożeństwa dla żołnierzy niemieckich udających się na front wschodni. W lipcu 1944 r. wycofujący się z Białegostoku Niemcy wysadzili pobliską elektrownię w powietrze, a siła wybuchu uszkodziła świątynię (m.in. zerwała dach, stolarkę okienną i szczyt). Pozostała ryzyna murach wieży). Opuuszczony kościół był fatwym celem grabieży.

Zrzuńwanym budynkiem zaopiekował się ksiądz Antoni Zaleski, który podjął kroki zabezpieczające go przed dalszą dewastacją. Do zadania tego oddelegował go proboszcz parafii farnej ks. Aleksander Chodyko. Na skutek ich wspólnych starań obiekt został przeznaczony do wzmocnienia i podwyższenia kościoła w ramach uroczystych obchodów tysiąclecia misji św. Wojciecha do Prusów i Jego męczerskiej śmierci. W kościele zostały umieszczone relikwie świętego oraz dokonano gruntownego remontu wnętrza. Świątynia zyskała rangę sanktuarium św. Wojciecha. 15 września 2013 r. na skutek zwarcia instalacji elektrycznej w kościele wybuchł pożar. Zniszczeniu i zawaleniu uległ hełm wieży kościelnej, a krzyż wieńczący iglicę spadł na ziemię. Pożar ugaszono, jednak zniszczenia w kościele były usuwane przez kilka następnych lat. Wygięty krzyż stoi dziś na dziedzińcu kościelnym jako pamiątka tego tragicznego wydarzenia.

